



דור שבו

בס"ד

פרשת תולדת, תשע"ז, מספר 1197

רבקה ויצחק – הזוג הלא תמים

יוסף פריאל

נכנע לאחר המאבק על שתי הבארות הראשונות, עֶשֶׂק וּשְׂטָנָה.

אמנם, הזמנתו של יצחק את עשיו לקבל את הברכה ראשון, למרות שסביר להניח שלא נסתרו מעיניו מעלליהו וגם לא העובדה שהוא מכר את הבכורה ליעקב, עלולה להטעות ולהציגו כְּאֵב כֶּהָ עֵינָיִם (כז:א). עם זאת נראה יותר לומר, שהדבר נעשה מתוך רצון לאזן את עשיו או לפחות לא לאבדו לאחר מותו, כעין "ריכוך" שיבטיח שהבית לא יתפרק ולא ייכנס למלחמת אחים לאחר מות יצחק.

שיא התחכום של יצחק מתגלה בעת שיעקב נטה לצאת לדרכו חרנה. אז הוא הוזמן לאביו וקיבל את "ברכת אברהם" – "לְךָ וּלְזָרְעֶךָ אֶתְּךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ" (כח:ד). וישאל השואל: מנין צצה ברכה זו? הרי סאגה שלמה קרתה בעקבות השאלה מי היה צריך לקבל את הברכות, והנה, כקוסם השולף שפן מהכובע, יצחק שולף את ברכת אברהם, השונה בתכלית מהברכות הקודמות,⁵ ומעניק אותה ללא

קולמוסים רבים נשברו בנושא "גניבת" הברכות (פרק כז).¹ גם אנו רוצים לעסוק בו, אך לנסות לקראו מנקודת מבט הפוכה מן המקובל.

קריאת הסיפור יוצרת תחושה שיצחק הוא אדם תמים ושרבקה מערימה עליו. הגדרת חז"ל את יצחק כ"עולה תמימה", קרי, אדם שהתמימות היא המאפיין הבסיסי של אישיותו, מחזקת את ההנחה הזו.² מנגד, רבקה, המופיעה בסיפור עבד אברהם (בר' כ"ד) כ"נערה טובה יפת עיניים",³ מתגלית כמתוחכמת ובעלת תכסיסים, ומעלה שאלות על התנהגותה. האם היא מערימה על יצחק? מדוע לא שוחחה עם בעלה ובחרה לפעול פעולות חד-צדדיות?

עיון מעמיק יותר בסיפור יוכל לחשוף צד הפוך. ברצוננו לטעון שהמתחכם מבין השניים הוא יצחק, ופעולתה של רבקה נבעה דווקא מתוך ההיכרות שלה עם בעלה ומתוך החיים המשותפים עמו.

כבר מסיפור הבארות (כו:יח-כב), שהוא קודם וסמוך לסיפור הברכות, עולה שיצחק עומד על שלו ואינו מוותר על זכויות המים שלו. לו היה כה תמים היה

⁴ המדרש מאריך ברשעותו: "וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד" – צד את הבריות בפיו" (ב"ר תולדות סג, כז); "אֲדָמוֹנִי" (כה:כה) – אמר רבי אבא בר כהנא: כאלו שופך דמים" (ב"ר שם סג, כה); "וַיָּבֵא עֲשׂוֹ מִן הַשָּׂדֶה" (כה:כט) – שעבר עשו שתי עבירות: שבא עשו על נערה המאורסה שנא' 'כִּי בַשָּׂדֶה מִצָּאָה' (דב' כב:כז), 'וְהוּא עֵיף' – שהרג את הנפש" (ב"ר שם סג, כט).

⁵ הברכה שעליה נאבקו יעקב ועשיו כללה הבטחה כלכלית ("מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ" ו"טל הַשָּׁמַיִם" [בפס' כח, לט] ששניהם קיבלו אותה); הבטחה מדינית ("וַעֲבֹדוּךָ עַמִּים" שקיבל יעקב [פס' כט] ו"עַל־חֲרָבְךָ תַחֲיֶה" [פס' מ] שקיבל עשיו), וכן עסקה הברכה בסוגיית השלטון הפנימי בין האחים; יעקב

* הרב ד"ר יוסף פריאל מרצה לתנ"ך בביה"ס ללימודי יסוד ביהדות באוניברסיטת בר-אילן, במכללת "אורות ישראל" ובמכללת "גבעת וושינגטון".

¹ 80% מהמאמרים על פרשת תולדות שהתפרסמו בדף השבועי (למן הקמתו בתשנ"ו) עוסקים בסוגיה זו.

² **בראשית רבה** (תיאודור-אלבק) תולדות סד, ג, ובמקומות נוספים.

³ על פי הגדרתו של לוי קיפניס בשיר הילדים המפורסם "אליעזר ורבקה". ראו בספרו **שרשרת**, תל-אביב 1980, עמ' 133.

עשיו המתואר במדרש כרוצח,¹⁰ הפך אותה לאדם היודע להתמודד עם מצבים מסובכים ולא לתר להם פתרונות מתאימים. למען שלום הבית היא העדיפה את התחפושת על פנייה ישירה ליצחק.¹¹ לו הייתה פונה אליו ישירות, הם היו צריכים לעמוד זה מול זה, תחכמו מול תחכומה, ומשהו היה אובד בדרך.

שנית, רבקה פעלה ממניעים אידאולוגיים, שהחשוב שבהם: בשום אופן אסור שעשיו ינהיג את בית אברהם. אידאולוגיה אינה סותרת תמימות, וברור שרבקה נותרה ישרת דרך.

ואחרון, חיים משותפים עם איש חכם וצדיק כמו יצחק העשירו את יכולותיה, ודווקא הם הגדילו את תחכומה ואת חכמת לבה.

סיכומם של דברים: אין מדובר כאן במשבר זוגי, וגם לא באנשים שהערימו זה על זה. מדובר כאן באבינו השני ובאמנו השנייה, שהיו מוכנים לנקוט דרכי ערמה, שיש בהן קורטוב ממידת השקר, למען שלום העולם, ולהתחפש - למען שלום הבית. וטוב שכך.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>

כתובת דוא"ל של

dafshv@mail.biu.ac.il הדף:

הדף השבועי - אוניברסיטת בר-אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

התלבטות ליעקב! אין זאת אלא שמדובר במהלך מתוחכם ומתוכנן היטב, שמטרתו להכריע היסטורית, שרק יעקב יקבל את ברכת הארץ והזרע שהיא "ברכת אברהם",⁶ וכל הדרמה הקודמת לא באה אלא כדי לרצות את עשיו, ותו לא.

חיזוק נוסף להבנת דמותו של יצחק כבעל השפעה וכקובע, היא דרישתו הברורה מיעקב בעת פרידתם: "לא תקח אשה מבנות כנען" (כח:ו). חד-משמעית שכזו מבטאת עוצמה והחלטיות, ואינה מאפיינת אדם שאפשר לנהלו ולהערים עליו.⁷

עתה נחזור לרבקה. השאלה בעינה עומדת: מה קרה לתמימותה כפי שעלתה מסיפור פגישתה עם עבד אברהם (פרק כד)? אפשר לומר שיש כאן כמה מרכיבים שהביאו אותה להחלטתה לבחור בדרך שבחרה.

ראשית, הגיל. לא הרי נערה בת ארבע עשרה⁸ כאישה בת למעלה ממאה שנים.⁹ ניסיון החיים שלה, ובפרט היותה אמו של

קיבל את "הוה גביר לאַחֲדָי" (כט) ועשיו קיבל את "וְהָיָה כְּאִשְׁרֵי תְרִיד וּפְרִקֶת עָלוּ מֵעַל צְוֹאֲרָךְ" (מ). כלומר, את היכולת להעביר כמטוטלת את השליטה בתוך הבית - אליו.
⁶ שהרי הברכות הקודמות הכוללות הבטחות כלכליות וטריטוריאליזם, לא כללו אזכור מפורש שמדובר בארץ ההבטחה - ארץ כנען.

⁷ והאריך מורי, הרב ד"ר יואל בן-נון, בהבהרת דמותו העצמתית של יצחק, בספרו **פרקי האבות**, אלון שבות תשס"ג, עמ' 127-153.

⁸ יש שלוש גרסאות בכתבי היד של "סדר עולם": ארבע-עשרה, שלוש, ארבע. ראו דיון בעניין אצל חיים מיליקובסקי, **סדר עולם**: מהדורה מדעית, ח"ב, ירושלים תשע"ג, עמ' 16-18. רש"י (כה:כ) הביא רק את הדעה שהייתה בת שלוש, וחזקוני כתב ארבע-עשרה. לפי הפשט מובנת יותר הדעה שהייתה בת ארבע עשרה, כפי שעולה מרוב כתבי היד של סדר עולם. כך תובן יכולתה לצאת לבד עם הצאן; להשקות גמלים צמאים; לנהל שיחה עם אדם זר ומבוגר ממנה; להזמינו לביתה ולנהל עם אדונו חיי אישות.

⁹ יצחק היה בן שישים כשנולדו הבנים (כה:כ), ועתה הם עצמם בני למעלה משישים. ראו רש"י כז:ב.

¹⁰ לעיל הערה 4.

¹¹ הרמב"ן (כז:ד) מנמק בארבעה נימוקים מדוע רבקה לא פנתה אליו ישירות.